

В.В. Ковальов

здобувач

(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 341.45 : 343.7(477)

**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У БОРОТБІ
З КРАДІЖКАМИ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ
ТА ПРЕДМЕТІВ АНТИКВАРІАТУ**

Висвітлено питання боротьби правоохоронних органів держав світу з посяганнями на культурні цінності та предмети антикваріату.

Ключові слова: предмети антикваріату, культурні цінності, античні цінності, нелегальний вивіз, Інтерпол.

Освещаются вопросы борьбы правоохранительных органов государств мира с посягательствами на культурные ценности и предметы антиквариата.

Ключевые слова: предметы антиквариата, культурные ценности, античные ценности, нелегальный вывоз, Интерпол.

The article explores the issue of enforcement of the law enforcement world encroachment on cultural property and antiques.

Keywords: antiques, cultural values, ancient values, illegal export, Interpol.

Постановка проблеми. Сьогодні у світі збільшується нелегальний обіг культурних цінностей та предметів антикваріату, пов'язаний із переміщенням їх через державний кордон, існуванням мережі транснаціональної злочинності у сфері обігу культурних цінностей. Це зумовлює необхідність удосконалення міжнародного співробітництва правоохоронних органів, які ведуть боротьбу з посяганнями на культурні цінності та предмети антикваріату. Проблема боротьби із злочинними посяганнями на культурні цінності та предмети антикваріату актуальна для більшості зарубіжних країн.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженням проблем міжнародного співробітництва у сфері боротьби з крадіжками культурних цінностей займалися такі вчені, як О.М. Бандурка, В.С. Гуславський, А.С. Мацко, І.В. Лешукова, О.В. Павленко, Т.В. Каткова та ін.

Метою статті є висвітлення питання боротьби правоохоронних органів держав світу з крадіжками культурних цінностей, розкриття проблеми та вироблення шляхів її вирішення.

Виклад основного матеріалу. Боротьба з організованою злочинністю, яка займається крадіжками культурних цінностей та предметів антикваріату, сьогодні набула міжнародного характеру та вийшла на національний рівень багатьох країн світу.

Розкрадання культурних цінностей, їх нелегальний вивіз, насамперед із країн з перехідною економікою, контрабандна торгівля творами мистецтва перетворилися у сучасних умовах на високорентабельну дія-

льність міжнародного характеру. Крадіжки художніх та історичних цінностей з музеїв та картинних галерей, із соборів та приватних колекцій стали типовими для нашого часу. У країнах, що розвиваються, розкрадання картин та інших творів мистецтва набуває з кожним роком все більших масштабів. Так, за даними Інтерполу, число таких викрадень у ряді країн сягає до 10% усіх крадіжок за рік [1].

Головна причина масових розкрадань творів мистецтв полягає в тому, що в умовах світової глобалізації твори мистецтва, культурні й історичні цінності стали “твердою валютою”. Їх вартість в умовах інфляції, фінансових потрясінь, економічних спадів та падіння цін на фондових і товарних біржах різко зростає. Світові експерти свідчать, що в середньому за 15-20 років вартість картин художників епохи Ренесансу зросла майже на половину, художників-імпресіоністів – на третину [2].

Кримінальний бізнес щодо посягання на культурні цінності та предмети антикваріату набув свого розвитку наприкінці ХХ ст. Розкрадання античних цінностей стало досить поширеним явищем у Туреччині, Греції, Італії, арабських країнах Середнього Сходу, а також в Ірані. Щоб переконатися у тому, що значна частина цінностей стародавності, що експонується, прибула саме з цих країн, досить завітати до музеїв країн Європи і США. У середині ХХ ст. предмети, знайдені під час розкопок, які здійснювали іноземні археологи (зокрема, у країнах Середнього Сходу), відправлялися у країни, громадянами яких були ці археологи. З часом міжнародне законодавство спрямовувало свої дії на збереження національного культурного надбання і, як наслідок, припинило цю протиправну практику. Іноземним археологам було надано лише право знімати копії, робити фотографії, обмірювання тощо. Відтоді стрімкими темпами бере свій початок контрабанда цінностей. Предмети мистецтва стали активно вивозитися із країн, де вони були знайдені, до країн, де на них спостерігався стабільний попит. Контрабанда культурних цінностей за останні кілька десятиліть почала перетворюватися на справжню професію [3, с. 67-68]. Тож не дивно, що проблема боротьби з посяганням на культурні цінності набуває в даний час міжнародного характеру.

Правоохоронні органи багатьох держав все частіше стикаються не лише з окремими злочинцями, але і з добре організованими транснаціональними злочинними угрупованнями, які спеціалізуються на крадіжках, незаконному ввезенні-вивезенні і нелегальному продажу культурних цінностей. Криміналізація світового антикварного ринку викликана передусім тим, що незаконні операції з культурними цінностями за прибутковістю стоять практично на одному рівні з незаконним обігом зброї і наркотиків. Навіть одинична, така операція у разі успіху приносить злочинцям величезні прибутки, що неминує стимулює подальший грабіж національної спадщини держав, утрату шедеврів, що мають всесвітньо-історичне значення. Більше того, часто незаконно отриманні фінанси йдуть на фінансування нових злочинів.

Культурні цінності, ставши предметом купівлі-продажу, викорис-

товуються як засіб відмивання «брудних» грошей. Всі ці чинники сприяють злиттю внутрішньої злочинності з міжнародною. За даними Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерпол), тільки у країнах Західної Європи діють більше 40 організованих злочинних угруповань, які складаються з колишніх громадян СРСР-СНД, в основному з прикордонних із західноєвропейськими країнами регіонах (Росії, України, Білорусі, країн Балтії). Важливо зазначити високий професіоналізм членів злочинних угруповань, озброєність, вибірковість посягань. Звичайно простежується ланцюжок: замовник – виконавець – покупець. При цьому через істотні недоліки в законодавстві притягти до відповідальності замовників вкрай складно [4].

Злочинці, які використовують прогалини в законодавстві, ухиляються від кримінальної відповідальності за допомогою різноманітних схем, легалізують незаконно отримані прибутки від продажу культурних цінностей.

Основними чинниками, що знижують ефективність роботи правоохоронних органів по боротьбі з крадіжками культурних цінностей, є такі:

- суперечності та прогалини в нормативній базі;
- неузгодженість дій правоохоронних органів у боротьбі з незаконним обігом культурних цінностей, як наслідок цього – малоефективна діяльність правоохоронних органів щодо виявлення, попередження та розкриття крадіжок культурних цінностей;
- транснаціональний характер цього виду злочину, відсутність належної правової бази, що регулює взаємодію України з іншими державами

Ці принципи включають як загальні, закріплені Статутом ООН, так і спеціальні, що закріплюються в міжнародних конвенціях.

До інституційної основи національного рівня співробітництва слід віднести національні органи, на які покладені обов'язки координації діяльності органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки, Державної податкової служби, Державної митної служби тощо. Окрім того, у структурі МВС перебуває Національне центральне бюро Укрбюро Інтерполу в Україні.

Аналізу діяльності Укрбюро Інтерполу слід приділити окрему увагу, оскільки саме співробітництво правоохоронних служб у межах Інтерполу залишається досить ефективним з огляду на широку кількість учасників даної організації – близько 180 держав. За кількістю держав-членів Інтерпол поступається лише Організації Об'єднаних Націй. Крім того, інформація про конкретні показники діяльності цього підрозділу свідчить про ефективність міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинами у сфері незаконного обігу культурних цінностей. Україна вступила до Інтерполу в 1992 р. на 61-й сесії Генеральної асамблеї Інтерполу. Прийнятою 25 березня 1993 р. Кабінетом Міністрів постановою № 220 було затверджено Положення про Національне центральне бюро Інтерполу в Україні (Укрбюро Інтерполу) [5]. Також, окрім Положення, правову основу діяльності Укрбюро Інтерполу складають Конституція,

інші нормативно-правові акти України щодо боротьби зі злочинністю, міжнародні договори України, Статут Інтерполу тощо.

До основних завдань Укрбюро Інтерполу належить боротьба зі злочинністю, оцінка рівня поширення в Україні злочинності, що має транснаціональний характер, та загрози злочинної діяльності громадянам України за кордоном.

Функції НЦБ Інтерполу в Україні є нормативно закріпленими. Даний підрозділ відповідно до покладених на нього завдань:

- забезпечує обмін офіційною та конфіденційною (оперативно-розшуковою) інформацією у межах Інтерполу та правоохоронних органів України з питань боротьби із злочинністю;

- надсилає до Генерального Секретаріату і Національних центральних бюро держав-членів Інтерполу запити та відомості правоохоронних органів країни, пов'язані із інформацією про злочин і злочинців, розшукуваних осіб, предмети, документи тощо;

- приймає і контролює реалізацію запитів та інформацій Генерального Секретаріату і Національних центральних бюро держав-членів Інтерполу;

- сприяє представникам компетентних органів зарубіжних держав, які прибули в Україну для здійснення оперативно-розшукових та інших заходів, пов'язаних із боротьбою зі злочинністю;

- терміново інформує національні центральні бюро держав-членів Інтерполу про випадки безпосереднього звертання до їхніх компетентних правоохоронних органів країни;

- у разі необхідності подає до Генерального Секретаріату і до НЦБ Інтерполу зведену інформацію про злочини, скоєні іноземними громадянами на території України, а також іноземних громадян, яких затримано в Україні за підозрою у вчиненні злочинів, притягнуто до кримінальної відповідальності або засуджено;

- організовує участь представників України у зустрічах і конференціях, що проводяться Інтерполом;

- складає на підставі інформації, що надходить до правоохоронних органів країни, звіти, передбачені Інтерполом, і надсилає їх до Генерального Секретаріату;

- готує аналітичні огляди, звіти та узагальнення за матеріалами Інтерполу з проблем боротьби із злочинністю;

- формує на підставі інформації, одержаній під час своєї діяльності, банк даних про злочини і злочинців, розшукуваних осіб, предмети і документи та ін. Виконуючи свої функції, Укрбюро взаємодіє з правоохоронними органами, центральними і місцевими органами державної влади України, зокрема, наказом МВС, Генеральної прокуратури, Служби безпеки, Держкомкордону, Державної митної служби, Державної податкової адміністрації України № 3/1/2/5/2/2 від 9 січня 1997 р. затверджено Інструкцію про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попе-

редженні, розкритті та розслідуванні злочинів [6].

Наразі у міжнародному розшуку перебуває 103 предмети мистецтва та антикваріату, викрадених в Україні.

Як приклад міжнародної співпраці можна зазначити, що правоохоронними органами в Німеччині було затримано троє українських громадян, в яких виявлено викрадену 2008 р. з Одеського музею картину італійського художника Мікеланджело Мерізі Да Караваджо «Узяття Христа під варту», вартість якої сягає 100 мільйонів доларів. Представники німецької поліції заарештували чотирьох членів міжнародної групи (три громадянина України і один росіянин), яка займалася крадіжками культурних цінностей. Представниками поліції ФРН в тісній співпраці з правоохоронними органами України були проведені заходи, де за підозрою в співучасті у злочині було затримано ще 20 осіб.

Висновок. На підставі викладеного слід відзначити результативне співробітництво правоохоронних органів України із правоохоронними органами іноземних держав у боротьбі з посяганнями на культурні цінності та предмети антикваріату. Але, на нашу думку, необхідно створити дієвий взаємообмін оперативною інформацією щодо скоєних злочинів у сфері незаконного обігу культурних цінностей та предметів антикваріату, а також консолідувати роботу правоохоронних органів держав світу боротьби з крадіжками даної категорії.

Бібліографічні посилання

1. Усенко О. В. Світові тенденції контрабандних операцій об'єктів культурної спадщини / О. В. Усенко – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/bozk/2007/16text/g16_11.htm.
2. Культурные права и проблемы, связанные с их признанием : сб. очерков, посвященных 50-й годовщине принятия Всеобщей декларации прав человека. – М., 2003.
3. Богуславський М. М. Международна охрана культурных ценностей // Международные отношения. – М., 1979.
4. Як не допустити розкрадання культурних цінностей в період економічної скрути : матеріали круглого столу. – Режим доступу : <http://www.ukrdim.org.ua/2009/03/vss2009ks/>.
5. Положення про НЦБ Інтерполу України, затверджене постановою КМУ від 25.03.93 № 220. – Режим доступу : isro.centrmia.gov.ua.
6. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів : затверджена наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січня 1997 р. – Режим доступу : № 3/1/2/5/2/2.<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0054-97>.

Надійшла до редакції 28.05.2012